

**“ Ελευθέριος Βενιζέλος και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση
1928-1932”**

Χρυσούλα Γιαταγάνα
Γ΄ Τάξη Γυμνασίου Καρπενησίου

Στη χώρα μας θεσμοθετούνται συχνά εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. Το γεγονός αυτό διατηρεί, σχεδόν αδιάλειπτα, στο προσκήνιο της επικαιρότητας τα εκπαιδευτικά ζητήματα. Οι αλλαγές που συντελούνται στο χώρο της εκπαίδευσης αποκτούν το ιδιαίτερο νόημά τους μέσα στα συγκεκριμένα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια της εποχής τους και παρουσιάζουν ιστορικό αλλά και κοινωνικό ενδιαφέρον.

Η ιστορία της Νεοελληνικής εκπαίδευσης θα μπορούσε άνετα να προσδώσει στον Ελευθέριο Βενιζέλο τον τίτλο του «πρωθυπουργού των μεγάλων μεταρρυθμίσεων». Και οι τρεις σημαντικές πρωθυπουργίες του 1910-1915, 1916-1920, 1928-1932 σηματοδεύτηκαν από καθοριστικές παρεμβάσεις στα εκπαιδευτικά πράγματα.

Η πρώτη μεταρρυθμιστική προσπάθεια εγκαταλείφθηκε στα πρώτα βήματά της, ενώ η δεύτερη το 1917 υπήρξε περισσότερο αποδοτική αφού τώρα μετέχουν σ' αυτή βασικά στελέχη του Εκπαιδευτικού Ομίλου (Γληνός, Τριανταφυλλίδης, Δελμούζος). Οι πιο ουσιαστικές ενέργειες της περιόδου είναι η νομοθεσία για τα αναγνωστικά (κυριότερα ανάμεσά τους το «Αλφαβητάρι με τον Ήλιο» και τα «Ψηλά Βουνά») και η καθιέρωση της δημοτικής στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Το αίτημα για ριζικές αλλαγές στην Εκπαίδευση παραμένει.

Μετά τη συντριπτική πλειοψηφία του Κόμματος των Φιλελευθέρων στις εκλογές της 19ης Αυγούστου του 1928, έγιναν συστηματικές προσπάθειες για δόμηση του εκπαιδευτικού συστήματος. Στηριγμένοι από το Βενιζέλο, οι δυο Υπουργοί Παιδείας ο Κων/νος Γόντικας πρώτα και ύστερα ο Γεώργιος Παπανδρέου, ανέπτυξαν πρωτοβουλία στη διαμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου που συγκροτεί τη «μεταρρύθμιση του 1929».

Το πρόβλημα στο χώρο της Παιδείας αυτή την εποχή βρισκόταν στην οξύτερη φάση του. Από τη μια οι Νέες χώρες και από την άλλη οι πρόσφυγες σε συνδυασμό με τη φυσιολογική αύξηση, δημιούργησαν τεράστια αριθμητικά προβλήματα: Οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου από 273.788 που ήταν το σχολικό έτος 1910-1911 έφτασαν τις 752.937 το σχολικό έτος 1931-1932, ενώ στο άλλο άκρο οι φοιτητές που πήραν πτυχίο από το Πανεπιστήμιο Αθηνών ήταν 518 και 1212 αντίστοιχα στις δύο αυτές χρονιές.

Οι ελλείψεις σε διδακτικό προσωπικό και σε κτίρια ήταν μεγάλες, ενώ και αυτά που υπήρχαν ήταν ακατάλληλα. Το σύστημα ολόκληρο, ουσιαστικά αμετάβλητο για έναν αιώνα, δεν ικανοποιούσε πια ούτε τους πιο συντηρητικούς. Όσο κι αν παρουσιαζόταν σαν συνέχεια του 1913, το σχήμα του 1929 στηριζόταν σ' έναν καινούργιο άξονα. Προβλέπονταν αλλαγές σ' όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Η πιο σημαντική καινοτομία ήταν η κατάργηση του «Ελληνικού Σχολείου» και η διαίρεση της γενικής εκπαίδευσης σε δύο ισόχρονους

κύκλους: έξι χρόνια δημοτικό και έξι χρόνια γυμνάσιο. Αυτή η εξάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση εκφράζει γενικά το ενδιαφέρον για την επέκταση της «μόρφωσης του λαού».

Άλλη σημαντική καινοτόμα ρύθμιση είναι το πρόγραμμα του νέου εξατάξιου Γυμνασίου που δημοσιεύτηκε το 1931. Τα νεωτερικά στοιχεία που εμπεριέχει είναι τα εξής: α) Η διδασκαλία των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων σε μετάφραση β) η εξουσιοδότηση του Συλλόγου διδασκόντων για καίριες αποφάσεις, όπως η αυξομείωση διδακτικών ωρών μαθημάτων γ) θεσμοθέτηση και αναβάθμιση της «σχολικής ζωής» δ) έγκριση από το Υπουργείο Παιδείας περισσότερων βιβλίων για κάθε μάθημα και η χρήση «βοηθητικών βιβλίων» και «ελεύθερων αναγνωσμάτων». Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι πολλά απ' αυτά τα στοιχεία αποτελούν αιτήματα και της εποχής μας, τα οποία μετά από τόσα χρόνια δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί.

Στόχος του Βενιζέλου υπήρξε η ένταξη του εκπαιδευτικού συστήματος στους μηχανισμούς που επιδιώκεται να εξασφαλίσουν οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο. Η Παιδεία του λαού στράφηκε προς τις πρακτικές-τεχνικές σχολές ή επιχειρήθηκε ο περιορισμός στη στοιχειώδη εκπαίδευση, για να μείνει ανοιχτός ο δρόμος προς τα γυμνάσια και από κει προς την ανώτατη παιδεία στους λίγους αλλά εκλεκτούς της «ιθύνουσας τάξης» που ταυτίζονταν ουσιαστικά με την αστική τάξη. Ενδεικτικό της τάσης αυτής είναι το γεγονός ότι οι μαθητές της μέσης Παιδείας από 96.204 το 1928 περιορίστηκαν σε 57.227 το 1932. Επίσης στόχος της εκπαιδευτικής αυτής μεταρρύθμισης ήταν να ενισχυθούν οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως ήταν τα κορίτσια, τα άτομα με πνευματική καθυστέρηση, τα ξενόφωνα παιδιά και οι αναλφάβητοι και να δημιουργηθούν μαθητικά συσσίτια.

Ένα άλλο ενδεικτικό στοιχείο της μεταρρύθμισης στην εκπαίδευση την τετραετία 1928-1932 είναι ότι η υπουργία του Γεωργίου Παπανδρέου, που διετέλεσε Υπουργός Παιδείας στην κυβέρνηση Βενιζέλου από το 1930-1932, χαρακτηρίζεται από έναν αληθινό εκπαιδευτικό οργασμό που εκδηλώθηκε με την ανέγερση εκατοντάδων σχολικών κτιρίων. Κατασκευάστηκαν 3.167 νέα σχολικά κτίρια αντί μόνο 1474 που είχαν ανεγερθεί ολόκληρη την έως τότε εκατονταετία. Όλα αυτά μ' ένα ευρύτατο πρόγραμμα οικοδόμησης σχολείων, χρηματοδοτημένο από ειδικό δάνειο του εξωτερικού, που έφτασε και ίσως ξεπέρασε το ποσό των 2.067 εκατομμυρίων δραχμών της εποχής. Αξεπέραστο όριο για τα εκπαιδευτικά πράγματα της νεότερης Ελλάδας αποτελεί η ίδρυση του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (το πρώτο μετά το 1837) καθώς και η ίδρυση της Γυμναστικής Ακαδημίας.

Μέσα και στα πλαίσια της μεταρρύθμισης του 1929 συναντάται και η ενίσχυση της διδασκαλίας της δημοτικής γλώσσας. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό για την εξάπλωση των ιδεών του εκπαιδευτικού δημοτικισμού πως η μεταρρύθμιση σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε χωρίς τη συμμετοχή των

αρχικών στελεχών του: Ο Τριανταφυλλίδης είχε αποσυρθεί απογοητευμένος απ' το εκπαιδευτικό προσκήνιο του 1921, ο Δελμούζος είχε διοριστεί καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και ο Γληνός είχε τοποθετηθεί σ' άλλο στρατόπεδο. Βασικό ρόλο στη νέα πολιτική έπαιξαν κυρίως ο Ευάγγελος Κακούρος, που κατείχε ανώτατη διοικητική θέση στο Υπουργείο Παιδείας και ο Μίλτος Κουντουράς απ' το νεοσύστατο σώμα, το εκπαιδευτικό Γνωμοδοτικό Συμβούλιο, που είχε κι αυτός γνωρίσει διώξεις όταν είχε προσπαθήσει να εφαρμόσει καινούριες παιδαγωγικές μεθόδους ως Διευθυντής του Διδασκαλείου Θηλέων Θεσσαλονίκης.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στον προεκλογικό του λόγο το 1928 στη Θεσσαλονίκη δίνει με σαφήνεια τους στόχους της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Σύμφωνα με τον ίδιο η μεταρρύθμιση χαρακτηρίστηκε «ριζική» και «άμεσα επιβαλλόμενη». Αυτό γιατί μέχρι τότε εκατοντάδες σχολεία της κλασσικής λεγόμενης εκπαίδευσης απέλυαν χιλιάδες νέους «ατελέστατα» μορφωμένους και «ανίκανους» για κάθε κοινωνική εργασία. Ο Βενιζέλος παρόλο που είναι θιασώτης της κλασσικής εκπαίδευσης - ο ίδιος μετέφρασε το Θουκυδίδη - την περιορίζει στους λίγους οι οποίοι προορίζονταν για την ηγεσία του αύριο. Αυτοί οι λίγοι είναι όσοι προερχόμενοι έστω από κατώτερα στρώματα, θα άριστευαν στο δημοτικό και το κράτος θα τους έδινε υποτροφία για να συνεχίζουν την περαιτέρω μόρφωσή τους. Για τους πολλούς, σύμφωνα πάντα με τον Βενιζέλο, η κλασσική εκπαίδευση είναι «στείρα» και «άγονος». Το εξατάξιο δημοτικό Σχολείο και ίσως αργότερα επτατάξιο το αντιλαμβάνονταν όχι ως Σχολείο γενικής μόνο μόρφωσης. Πίστευε ότι κατά τα τελευταία χρόνια της φοίτησης σ' αυτό, κυρίως στα σχολεία των γεωργικών περιφερειών, έπρεπε να μεταδίδονται στους μαθητές πρακτικές-γεωργικές γνώσεις, οι οποίες θα τους καθιστούσαν ικανούς στην καλλιέργεια της γης.

Τα περισσότερα στοιχεία που συγκροτούν τις μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις, διατυπώθηκαν ως θέσεις-προτάσεις ή αιτήματα από τα στελέχη του συστήματος (Διευθυντές και Υποδιευθυντές Διδασκαλείων και Επιθεωρητές Στοιχειώδους και Μέσης Εκπαίδευσης) σε τρία μεγάλα Συνέδρια που είχαν οργανωθεί το 1930. Ενδιαφέρουσα είναι η διαπίστωση ότι μερικά από τα πιο νεωτερικά αιτήματα των Συνεδρίων (όπως η κατάργηση του μαθήματος των Θρησκευτικών) δεν βρήκαν τη θέση τους στις κρατικές ρυθμίσεις.

Βέβαια, υπάρχει και το θέμα των αντιφάσεων ανάμεσα στον προσανατολισμό της Εκπαιδευτικής και της ευρύτερα κοινωνικής πολιτικής της κυβέρνησης Βενιζέλου το 1928-1932. Έτσι οδηγείται σε σχολιασμό η συνολική θεώρηση των εκπαιδευτικών ρυθμίσεων της εποχής. Κοντά στα συχνά-πολύ προωθημένα, εκσυγχρονιστικά και φιλελεύθερα μέτρα υπάρχουν κι άλλα τα οποία εγείρουν διάφορες αντιδράσεις. Η γενίκευση του θεσμού των

εισαγωγικών εξετάσεων στα Πανεπιστήμια μπορεί να θεωρηθεί απλά ολοκλήρωση ενός μέτρου που είχε αρχίσει να διευρύνεται το 1927. Από πολλούς κρίθηκε περιοριστικό της ανόδου του λαϊκού μορφωτικού επιπέδου. Άλλα μέτρα που δημιούργησαν δυσaréσκεια ήταν ο διορισμός κυβερνητικού Επιτρόπου στα Πανεπιστήμια, η δυναμική παρέμβαση για τον περιορισμό του αριθμού των Γυμνασίων και συνεπώς του πληθυσμού που θα είχε πρόσβαση σ' αυτά και στην επακόλουθη κοινωνική ανέλιξη.

Σχετικά με την επαγγελματική εκπαίδευση, τα κατώτερα επαγγελματικά σχολεία, εντάχθηκαν στη στοιχειώδη εκπαίδευση και οδηγούσαν αποκλειστικά στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με το Δημήτρη Ρηγόπουλο, αυτό αποτελεί πισωγύρισμα της Φιλελεύθερης Βενιζελικής κυβέρνησης σε σχέση με το 1913. Το παράδειγμα της μεταρρύθμισης του 1929 είναι χαρακτηριστικό. Η θεσμοθέτηση του Επαγγελματικού κλάδου στην εκπαίδευση είναι μέτρο εκσυγχρονιστικό. Όμως τα στεγανά που θέτει ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς κλάδους, καθώς δεν αφήνει καμιά δίοδο ανοιχτή από το επαγγελματικό προς το γενικό Σχολείο, κάθε άλλο παρά τάση εκδημοκρατισμού δηλώνει.

Εξάλλου πολύπλευρα ενδιαφέρουσα είναι η στάση της κυβέρνησης στο θέμα της δημοτικής: στο νομοθετικό επίπεδο η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση δεν είναι και γλωσσική. Παρά την έλλειψη συνταγματικής προστασίας της καθαρεύουσας, το γλωσσικό έμεινε σιωπηρά στο περιθώριο. Οι όποιες επεκτάσεις στη διδασκαλία της δημοτικής έγιναν έμμεσα - και, καθώς φαίνεται με πολύ δισταγμό - σε παράπλευρες ρυθμίσεις, όπως στην περιγραφή της ύλης των Νέων Ελληνικών στο πρόγραμμα του Γυμνασίου ή στα σχετικά με τα διδακτικά βιβλία. Προφανώς η κοινωνία και η ηγετική τάξη της δεν ήταν ακόμη έτοιμη να αποδεχθεί το μεγάλο βήμα και η κυβέρνηση δεν τόλμησε ή δεν θέλησε να το αποτολμήσει. Το σκεπτικό που οδήγησε στο συμβιβασμό του 1911 ίσχυε και το 1913. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929-1932, παρά τα σημαντικά εκσυγχρονιστικά χαρακτηριστικά της, κρατήθηκε μέσα στα αστικά όριά της. Όμως πάντα εξέφραζε τις αρχές του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού.

Παρ' όλες όμως τις αντιφάσεις και αντιδράσεις η μεταρρύθμιση του 1929 έδωσε ένα ολοκληρωμένο δείγμα φιλελεύθερης πολιτικής πρακτικής στον ευαίσθητο χώρο της παιδείας. Παρά τις δυσμενείς συνθήκες και την προχωρημένη ηλικία του Βενιζέλου, η περίοδος της τελευταίας πρωθυπουργίας του απ' το 1928-1932 ήταν η πιο δημιουργική φάση της πολιτικής του σταδιοδρομίας. Η τετραετία αυτή ταυτίστηκε με την μεγάλη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, πάνω στην οποία στηρίχθηκε η Παιδεία της Ελλάδας όλα τα επόμενα χρόνια μέχρι και σήμερα. Αυτή η «χρυσή τετραετία», όπως την ονομάζουν οι ιστορικοί, σηματοδότησε το μέλλον όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του

1929 θεωρήθηκε σταθμός στα εκπαιδευτικά πράγματα. Επόμενη μεγάλη μεταρρύθμιση θα συντελεστεί το 1964, όμως κι αυτή θα καταργηθεί από το καθεστώς της δικτατορίας το 1967. Έτσι φθάνουμε και στα νεότερα χρόνια, όπου σχεδόν κάθε αλλαγή του υπουργού Παιδείας, συνοδεύεται και από μια νέα σειρά εκπαιδευτικών αλλαγών. Προβληματιζόμενοι απ' αυτή την ιδιαιτερότητα της ελληνικής εκπαίδευσης ας ευχηθούμε ότι θα πραγματοποιηθεί το καίριο αίτημα για ενιαία και σταθερή κατεύθυνση στην πορεία των μεταρρυθμίσεων στον βασικό και πολύ καθοριστικό χώρο της Εκπαίδευσης. Χώρος που αποτελεί τη βάση και τα θεμέλια για το μέλλον μας.